פניית פרסה? מצרים מתקרבת לאיראן ולטורקיה 🤔 וזה מדאיג

written by אלי קלוטשטיין | 07.08.2024

גנרל מייק קורילה, מפקד פיקוד המרכז של צבא ארה"ב, נחת השבוע בארץ לביקור חפוז כדי לדון עם בכירי מערכת הביטחון בישראל על המתקפה הצפויה מאיראן. במקביל הגיע לטהרן שר ההגנה הרוסי לשעבר וכיום מזכיר המועצה לביטחון לאומי של מוסקבה, סרגיי שויגו. לקראת ההתלקחות האפשרית באזור, החלוקה למחנות בין הצדדים הייתה ברורה מאוד. מצד אחד ניצב הציר שמובילות רוסיה, סין ואיראן, ומנגד עמד הציר המערבי בהובלת ארה"ב.

רבים מדברים כיום על מלחמת עולם שלישית שאנו מצויים בעיצומה, שבה נאבקים שני הצירים הללו אחד בשני. שלוש הזירות העיקריות של המאבק הבין-גושי הזה כיום כוללות את אוקראינה, טאיוואן וישראל. בתווך ניצבים אזורים שהופכים לזירות התגוששות בין הגושים, או למדינות שחלקי הגושים השונים מחזרים אחריהן. כאלה למשל הם אזור הסאהל באפריקה או מדינות דרום אמריקה.

סוגיה אחרת היא מדינות עוצמתיות שנעות בין הגושים, מנהלות קשרים עם שתיהן, ולא תמיד ברור היכן הן ניצבות ואם בכל רגע נתון הן נוטות לכאן או לשם. דוגמה אחת היא טורקיה בראשות רג'פ טאיפ ארדואן, חברת נאט"ו שמתחזקת קשרים הולכים ומתהדקים עם רוסיה. דוגמה אחרת בשנים האחרונות, אולי בולטת פחות, היא מצרים.

תחת שלטונו של גמאל עבד-אלנאצר, מצרים נטתה בבירור לכיוון הגוש הסובייטי. מחליפיו אנואר סאדאת ואחריו גם חוסני מובארכ הפכו את המגמה ופנו מערבה. בעשורים האחרונים קהיר מתמודדת עם משברים פנימיים, כלכליים וחברתיים, וגם עם כמה אתגרים אזוריים כגון מלחמות האזרחים בסודן ובלוב, האיום של בניית הסכר האתיופי במעלה הנילוס ועוד. סוגיות אלה מסיטות את הקשב של קהיר לבעיות חדשות, ומקשות על מצרים לנסות לשמר את מעמדה כמדינה שמבקשת להוביל את העולם הערבי. בה בעת, אין משמעות הדבר שהיא אינה מקדישה תשומות ניכרות ליחסי החוץ שלה.

בשנים האחרונות פועלת מצרים בניסיון לגוון את משענות החוץ והביטחון שלה, ולנסות ולפתוח לעצמה אפיקים חדשים בקרב מדינות העולם. המאבק הבין-גושי, אפילו המלחמה באוקראינה, מספקים לה לא רק אתגרים אלא גם הזדמנויות. כך למשל, היא החלה להתעניין ברכישת מערכות צבאיות מתקדמות כגון מטוסי קרב ממדינות כגון סין, ולא רק להסתמך על ציוד אמריקני. רוסיה נחשבת לספקית נשק עיקרית של המצרים גם היא, והיא מסייעת לה בבניית כור גרעיני אזרחי במדינה.

באחרונה ניכרת מגמה מדאיגה מבחינת ישראל, כאשר המצרים פועלים לחמם את היחסים עם

איראן. שר החוץ החדש בקהיר, ד"ר בדר עבד-אלעאטי, אף ביקר בשבוע שעבר בטהרן לרגל השבעתו של הנשיא האיראני החדש, מסעוד פזשכיאן, במה שהוגדר על ידי האיראנים כ"צעד חשוב לקראת נורמליזציה". השניים נפגשו ודנו בקידום היחסים בין שתי המדינות, וגם הדגישו כי שיתוף פעולה ויחסים טובים יועילו לשני הצדדים. הנשיא האיראני החדש הרהיב עוז וכינה את מצרים "מדינה אחות" של האיראנים.

מדובר באירוע מורכב יחסית, שכן איראן היא ראש החץ השיעי באזור, ואילו מצרים נחשבה במשך שנים אחת המדינות המובילות את הגוש הסוני. יתרה מכך, קהיר, שחוותה את טראומת שלטון האחים המוסלמים אחרי הדחתו של מובארכ, נזהרת כמו מאש מכל דבר שנראה כמו אידיאולוגיה מוסלמית קיצונית. אף על פי כן, מצרים ואיראן מהדקות את יחסיהן.

התחממות היחסים החלה עוד בתקופתו של שר החוץ הקודם, סאמח שוכרי. בשנה שעברה הכריזו המדינות כי ישלחו שגרירים זו לזו, וכך סימנו בפועל את החלת היחסים הדיפלומטיים המלאים ביניהן לראשונה זה יותר מארבעים שנה. בימים האחרונים הפעילה מצרים את קשריה המחודשים עם טהרן בניסיון להניא אותה מכוונתה לתקוף את ישראל בעוצמה ולהסלים את העימות האזורי לכדי מלחמה כוללת. עבד-אלעאטי אף שוחח עם ממלא מקום שר החוץ באיראן, ודחק בו להפגין איפוק ולמנוע מהמצב לצאת משליטה.

איראן איננה המדינה היחידה שמצרים מבקשת להדק את יחסיה עימה. מעצמה אזורית אחרת היא טורקיה, שגם איתה מנסה קהיר לפתוח דף חדש. בפברואר נשיא טורקיה ארדואן נפגש בקהיר עם מקבילו המצרי, עבד-אלפתאח א-סיסי. השבוע הגיע שר החוץ הטורקי הקאן פידאן למצרים, בציפייה ששתי המדינות יחתמו על הסכמים כלכליים. ואכן, ההתקרבות נועדה, אולי יותר מכול, להגדלת הסחר בין המדינות. עם זאת, גם מבחינה מדינית מבקשות המדינות ליישר קו ולהציג חזית אחידה. כך למשל, הן פרסמו קריאה משותפת נגד "התנקשויות באזור".

במקביל, מאז כניסתו לתפקיד של עבד-אלעאטי בחודש שעבר הוא הפגין פעלתנות נמרצת ביחסיו מול מדינות ערב, בניסיון לקדם את השפעתה של קהיר בבירות האזור ולהתמודד ביחד עם החברות האחרות בליגה הערבית עם התהפוכות המזרח-תיכוניות. כך למשל, מלבד ביקורו בטהרן, בשבוע האחרון הוא שוחח עם מקבילו הלבנוני וקרא להגן על מדינת הארזים; טלפון לשר החוץ הסעודי כדי לדון במתיחות האזורית; התקשר לשר החוץ הירדני, אימן ספדי, בשביל לתאם פרסום הודעה משותפת שבה קראו לכינוס של מועצת הביטחון שיכפה על ישראל הפסקת אש בעזה; ושוחח עם אמיר קטר על הגברת שיתוף הפעולה וההשקעות הכלכליות בין שני הצדדים.

לא זונחים את המערב

א-סיסי הורה ביוני האחרון על הקמת ממשלה חדשה במצרים, שהושבעה בתחילת החודש שעבר. הוא בחר בצעד הזה ככל הנראה כמענה ללחץ הציבורי עליו בעקבות המצב הכלכלי

המחריף והפסקות החשמל היזומות שהנהיג המשטר בעקבות המחסור בגז. אלא שלצד שינויי הפנים, ישראל צריכה עוד לנסות להבין לאן מועדות פניה של מצרים גם בזירה המדינית. בזמנים שבהם הצבא המצרי מוסיף לבנות את עצמו אל מול איום הייחוס הישראלי, וכאשר בכירים בקהיר אומרים בפה מלא כי אולי אפשר יהיה לבטל את הסכם השלום מדובר במגמה מטרידה.

בהקשר זה אפשר להזכיר את החשש בחודשים האחרונים מההידרדרות ביחסים בין ישראל למצרים סביב אפשרות הכניסה למבצע קרקעי ברפיח חשש שהתבדה בסופו של דבר. המבוכה שחשו המצרים השבוע סביב חשיפת מנהרת הענק בציר פילדלפי, שפעם נוספת רמזה כי מצרים לא פעלה די הצורך אם בכלל כדי לסכל את הברחות אמצעי הלחימה של חמאס מסיני, העלתה שוב את הטונים בחריפות.

השבוע מצרים גם מיהרה להכריז בפומבי כי לא תיקח חלק בקואליציה הבינלאומית שתגן על ישראל מהמתקפה האיראנית שצפויה השבוע, והודיעה כי תסגור את המרחב האווירי שלה בפני כל מתקפה. אגב, אפשר לפרש זאת גם שלא תאפשר לאיראן, לחות'ים או לכל גורם צבאי אחר להפר את הריבונות שלה, ולא רק לקואליציה הפרו-ישראלית. אחרי מצרים הזדרזו גם ערב הסעודית וירדן לצאת בהודעות דומות. מכל מקום, חשוב להדגיש שכמו הרבה פעמים ביחסים הבינלאומיים, מילים לחוד ומעשים עשויים להיות לחוד לגמרי. בעתיד אולי עוד יתגלה אם ומה עשו המצרים במקרה של מתקפה.

בעיניי, זה גם האופן שבו צריך לבחון את התמורות במדיניות החוץ המצרית. לפי שעה, לפחות, קהיר רק מגוונת את משענות החוץ שלה, ואין משמעות הדבר שהיא הולכת ונוטשת את המערב. ימים יגידו אם מדובר במהלך כולל, אך נראה שכיום מצרים ממשיכה במקביל את היחסים הקרובים שלה גם עם מדינות המערב.

משרד החוץ בקהיר, למשל, קיים השבוע מפגש עם נציגי לשכת המסחר של ארה"ב במצרים, והילל את הסיוע האמריקני למדינה. נציגיו הדגישו את הצורך להמשיך את היחסים הקרובים בין שתי המדינות, במיוחד בתחום הכלכלי. בשבוע שעבר, בעת ביקורו בטהרן, שוחח שר החוץ המצרי עם מזכיר המדינה אנתוני בלינקן, והשניים דנו באפשרות להרגעת המתיחות האזורית, וכן הדגישו את הצורך לחזק את קשרי המדינות. זו לא הייתה השיחה הראשונה שלהם בחודש האחרון: עם כניסתו של עבד-אלעאטי לתפקיד בירך אותו בלינקן, והמשיך איתו לשיחה שעסקה במצב בעזה, בקשרים הבילטרליים ועוד.

שיחות דומות ברוח זו ניהלו בכירים מצרים בחודש האחרון עם מדינות מערביות אחרות, כולל ספרד, צרפת, גרמניה ואירלנד. בהקשר זה חשוב להזכיר את חבילת ההצלה הכלכלית שאישר האיחוד האירופי למצרים במרץ האחרון, על סך 8 מיליארד דולר. בתמורה לסיוע זה שדרגו קהיר ובריסל את היחסים ביניהם ל"שותפות אסטרטגית", וסיכמו על המשך שיתוף הפעולה בתחומים שונים. מלבד העניין המדיני, יש חשיבות גדולה כאן גם למאזן הכלכלי: מצרים זקוקה

נואשות לסיוע של האיחוד כדי לשקם את כלכלתה המדשדשת. היא אינה יכולה להרשות לעצמה לשבור את הכלים, לחבור לציר המתנגד לאירופים ולהפסיד את כל הכסף הזה מבלי שתעמיד לו תחליף ראוי קודם לכן.

האיש של א-סיסי

במרכז העניינים של העשייה המדינית במצרים בחודש האחרון עומד שר החוץ החדש, ד"ר בדר עבד-אלעאטי. עבד-אלעאטי הוא דיפלומטי מקצועי, שעובד במשרד החוץ בקהיר כבר למעלה משלושים שנה. בין תפקידיו השונים הוא שימש כשגריר בגרמניה, בבלגיה ובלוקסמבורג. עבד-אלעאטי גם כיהן כדובר משרד החוץ, שירת בוושינגטון והיה מופקד על התיק הפלסטיני במשרד. יש לו היכרות קרובה עם ישראל: הוא הוצב בתחילת דרכו כמזכיר שלישי בשגרירות בתל-אביב, ובהמשך ניהל את תיק המשא ומתן לשלום במשרד החוץ המצרי.

עבד-אלעאטי החליף בתחילת יולי את סאמח שוכרי, שכיהן כשר החוץ כבר עשר שנים. הוא נולד ב-1966 בעיר אסיוט, ולמד מדעי המדינה וכלכלה באוניברסיטת קהיר. ב-2003 סיים את לימודי הדוקטורט שלו ביחסים בינלאומיים באותה האוניברסיטה.

עבד-אלעאטי, כמומחה ליחסים בינלאומיים שיש לו ניסיון מעשי בדיפלומטיה כבר שנים ארוכות, מבין כנראה היטב את החשיבות של פיתוח יחסי החוץ של מצרים לכל אורך המפה הפוליטית העולמית, מבלי להיכבל לאידיאולוגיות פרטניות ולפעול רק בהתאם לאינטרסים שונים. ריאל-פוליטיק במיטבו. הוא לא בהכרח נצמד לדוגמות ברורות, ומבקש במקום זאת למקסם את האפשרויות השונות שעומדות בפני ארצו בזירה הבינלאומית.

כך למשל הוא מנהל את יחסיה של מצרים עם הודו: במשך שנים נחשבו הללו קרובים, ובשנה האחרונה העמיקו עוד יותר. ראש ממשלת הודו נרנדרה מודי ביקר בקהיר בשנה שעברה, ביקור ראשון במדינה של מנהיג הודי מאז 1997, כחלק מניסיון של שתי המדינות לגבש ברית של ממש, במיוחד בתחום הכלכלי. עבד-אלעאטי, כמוציא ומביא של מדיניות החוץ המצרית, המשיך את הקו הזה כבר בחודש הראשון שלו בתפקיד. השבוע הוא שוחח עם מקבילו ההודי סוברהמניאם ג'אישנקר, והדגיש את המחויבות של שניהם להעמקת היחסים בין המדינות. שר החוץ ההודי מצידו הביע את רצונה של ארצו לנצל את המומנטום החיובי בקשרים עם קהיר כדי לקדם "שותפות אסטרטגית", כולל בענייני טכנולוגיה, תקשורת, תעשיות תרופות ואנרגיה.

אחת השאלות החשובות בהקשר זה בעניין שר החוץ החדש היא עד כמה מעמדו עצמאי, או שלחלופין בדומה לרבות משדרות הממשל בקהיר הוא רק פנים יפות וחייכניות שמייצגות את הקו שמוביל הנשיא א-סיסי. בהמשך לחילופי הגברי הנרחבים שביצע א-סיסי בממשל המצרי, יש מי שטוענים שעבד-אלעאטי אשר נחשב נאמן במיוחד למשטר ומקורב לממסד הצבאי במצרים עשוי בסך הכול להיות עושה דברו של הנשיא העוצמתי.

יש חשיבות לשאלה הזאת גם ביחס לקשרים עם ישראל. עבד-אלעאטי נחשב מתון יחסית ביחס

לישראל, וכאמור יש לו היכרות אישית הן עם ישראל עצמה ועם הסוגיה הפלסטינית בפרט. אף על פי כן, בפעילות הפומבית והרשמית עבד-אלעאטי מאמץ את הקו הרשמי של הממשל בקהיר מול ישראל.

כך למשל, בנובמבר, כשעוד כיהן כשגריר בבלגיה, האשים את המערב בהטיה נגד הפלסטינים ובעד ישראל כשעל הפרק עמדה השאלה אם ארצו תקלוט פליטים מעזה. באותו ריאיון גם חזר על העמדה המסורתית של מצרים בעד פתרון שתי המדינות, תוך הדגשה שזו הדרך היחידה להגיע לסיום הסכסוך במזרח התיכון. בריאיון אחר הדגיש את המחיר הכלכלי שמסבה המלחמה לארצו, והצהיר כי קהיר לא תסכים לקבל פליטים פלסטינים שכן זהו "קו אדום" של מצרים.

כעת בישראל יצטרכו לעקוב אחר עבד-אלעאטי מקרוב כדי להבין לאן מועדות פניה של מצרים. חלקה של קהיר במשא ומתן לשחרור חטופים, תפקידה האפשרי בעתידה של עזה בכלל ובציר פילדלפי בפרט, וכן מעמדה בהקשר האזורי אלה רק חלק מהסיבות החשובות שבגינן חובה עלינו להקדיש לנושא מדיניות החוץ המצרית שבע עיניים לפחות. האפשרות המטרידה שמצרים תתקרב מדי לטורקיה ותיישר איתה קו בעניין ישראל חשובה גם היא. גרוע מכך, ישראל והמערב כולו צריכים לעמוד על המשמר מפני האפשרות שמצרים תחבור לציר האיראני-סיני-רוסי, ולהיערך מבעוד מועד למנוע תסריט כזה.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 07.08.2024.